

5 PREDLOGI DOPOLNITEV NACIONALNEGA STRATEŠKEGA NAČRTA NA PODROČJU DIGITALNE VKLJUČENOSTI IN DIGITALNIH PRAVIC

Na podlagi priporočil Evropske komisije in zbranih podatkov iz javno dostopnih statistik in virov ter pripomb civilne družbe na osnutek Nacionalnega strateškega časovnega načrta za digitalno desetletje¹ predlagamo naslednje dopolnitve nacionalnega strateškega načrta po posameznih področjih in ukrepih digitalne vključenosti:

5.1 Digitalne spretnosti (kompetence)

1) Popravek nacionalne izhodiščne vrednosti deleža prebivalstva z vsaj osnovnimi digitalnimi spretnostmi s sedanjih 50% na 46,7 % v skladu z uradnimi statističnimi podatki in temu ustrezen popravek obstoječe nacionalne časovnice doseganja cilja 80 % prebivalstva z vsaj osnovnimi digitalnimi spretnostmi do leta 2030 (Nacionalni načrt, str. 7). Sedanja časovnica v Nacionalnem strateškem načrtu predvideva, da bo leta 2023 delež prebivalstva Slovenije z vsaj osnovnimi digitalnimi spretnostmi znašal 57 % (ibid.). Dejanski delež prebivalstva glede na javno dostopne Eurostat znaša 46,7 %. Prav tako je v nacionalnem načrtu predvideva 3 % rast na letni ravni, ki pa bo morala glede na dejansko izhodiščno vrednost znašati 4,7 %. Temu ustrezno bi morala pristojna ministrstva ponovno premisliti predvideno število vključenih prebivalcev po posameznih ukrepih za pridobivanje in razvoj digitalnih kompetenc.

2) Dopolnitev opisa in časovnice izvajanja ukrepa št. 9 Digitalno opismenjevanje po konceptu train the trainer (Nacionalni načrt str. 26), katerega pričakovani učinek je neposredno digitalno opismenjenih 13.000 prebivalcev. Nacionalni načrt predvideva začetek izvajanja ukrepa v letu 2024. Po javno dostopnih podatkih se ta ukrep v letu 2024 še ni začel izvajati. Vsebina ukrepa opisuje značilnosti organizacij, ki spadajo v nevladni sektor. Zato predlagamo, da se vsebina ukrepa dopolni z navedbo nevladnih organizacij in ostalih organizacij v drugih sektorjih, katerim je namenjen ukrep.

3) Vključitev načel tehnološke nevtralnosti in digitalne suverenosti v ukrepe za pridobivanje in razvoj digitalnih kompetenc prebivalcev Republike Slovenije (ukrepi št. 1, 3-7 in 9-16, Nacionalni načrt, str. 22-29). Načelo tehnološke nevtralnosti se nanaša na uporabniško svobodo posameznikov in organizacij, da lahko glede na svoje potrebe, zase izberejo najbolj primerne tehnologije. Načelo digitalne suverenosti pomeni, da imajo uporabniki digitalnih tehnologij ustrezne informacije, znanje ter razvite veščine in kompetence za samostojno odločanje o prilagodljivi, varni in zasebni uporabi strojne in programske opreme, v skladu z njihovimi pričakovanji. Med cilji ukrepov za pridobivanje in razvoj digitalnih kompetenc prebivalcev Republike Slovenije bi zato morala biti tudi krepitev njihove digitalne suverenosti v odnosu do poslovnih modelov tehnoloških multinacionalk in podatkovnega kapitalizma ter spodobnosti samostojnega in informiranega odločajo o uporabi digitalnih tehnologij in storitev (v povezavi z opolnomočenjem, zasebnostjo, varnostjo, zaščito podatkov in digitalnim odklopom ter ostalimi zavezami Evropske deklaracije o digitalnih pravicah in načelih za digitalno desetletje²).

1 Vir: <https://www.inepa.si/2023/09/21/pripombe-civilne-druzbe-na-osnutek-nacionalnega-strateskega-casovnega-nacrta-za-digitalno-desetletje/>.

2 Vir: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023C0123\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023C0123(01)).

5.2 Strateško vladovanje (upravljanje) digitalne preobrazbe

4) Umestitev novega ukrepa v nacionalni strateški načrt, katerega cili bo celostna in neodvisna zunanja evalvacija rezultatov in učinkov ukrepov na področju digitalne vključenosti. Evalvacija se nanaša na ukrepe na področju pridobivanja in razvoja digitalnih kompetenc prebivalstva ter zagotavljanja gigabitne infrastrukture za vsa gospodinjstva glede na načrtovane cilje, časovnico izvajanja in predvideno porabo sredstev v nacionalnem strateškem načrtu. Podlago za umestitev ukrepa za spremljanje izvajanja ukrepov v nacionalnem strateškem načrtu predstavlja 2. odstavek 5. člena (Spremljanje napredka) Sklepa o vzpostavitvi programa politike Pot v digitalno desetletje do leta 2030, ki določa, da države članice Evropski Komisiji pravočasno zagotovijo potrebne statistike in podatke za učinkovito spremljanje digitalne preobrazbe in stopnje doseganja digitalnih ciljev. Predlagani ukrep sledi prizadevanjem za krepitev izvršne zmogljivosti in zaupanja v institucije v skladu s Strategijo razvoja Slovenije 2030. Ukrep se umesti v nacionalni strateški načrt v 4. poglavje: Politike, ukrepi in dejavnosti, ki pripomorejo k splošnim ciljem.

5.3 Uresničevanje splošnih ciljev programa politike Digitalno desetletje

5) Umestitev novega ukrepa v nacionalni strateški načrt, katerega cili bo krepitev demokratičnih postopkov in odločanja s pomočjo digitalnih tehnologij (e-participacija in i-volitve). Ukrep se nanaša na celostno digitalizacijo upravnih postopkov na področju demokratičnega življenja (npr. e-oddajo podpore kandidatom na predsedniških in lokalnih volitvah, e-registracijo politične stranke ter ostalih z demokratičnim delovanjem povezanih javnih storitev), omogočanje spletnega glasovanja na daljavo (i-volitve), digitalizacijo volilnih procesov, digitalizacijo peticij Državnemu zboru ter na bistveno izboljšanje demokratičnih učinkov portala Predlagam vladi in podportala eDemokracija na portalu E-uprava (e-participacija). Predlog se prav tako nanaša na digitalizacijo novih praks državljsanske udeležbe kot so množičenje (crowdsourcing) in participativni proračun ter ostalih e-komunikacijskih procesov civilnega dialoga med državo in civilno družbo in znotraj civilne družbe. Podlago za umestitev ukrepa predstavlja splošen cilj (g) Sklepa o vzpostavitvi programa politike Pot v digitalno desetletje do leta 2030, ki se nanaša na zagotavljanje sodelovanja v demokratičnem življenju prek spleta za vse. Ukrep se umesti v nacionalni strateški načrt v 4. poglavje: Politike, ukrepi in dejavnosti, ki pripomorejo k splošnim ciljem – Digitalno državljanstvo.

6) Umestitev novega ukrepa v nacionalni strateški načrt, ki se nanaša na soustvarjalni razvoj in uporabniško prijaznosti e-storitev. Cilji ukrepa so prilagoditev in dostopnost digitalnih javnih storitev različnim starostnim skupinam, vključevanje ciljnih skupin uporabnikov v razvoj digitalnih javnih storitev, boljše izvajanje zakonodaje na področju digitalne dostopnosti (digitalne javne storitev pogosto niso prilagojene, kar odvrta uporabnike) in digitalne javne storitve po meri uporabnika (merjenje zadovoljstva). Ukrep se umesti v nacionalni strateški načrt v 4. poglavje: Politike, ukrepi in dejavnosti, ki pripomorejo k splošnim ciljem – Digitalno državljanstvo.

7) Umestitev novega ukrepa v nacionalni strateški načrt, ki se nanaša na omejitev uporabe mobilnih naprav v času šolskega pouka v osnovnih in srednjih šolah. Ukrep se nanaša na sistemsko ureditev problematike prekomerne in škodljive uporabe mobilnih naprav med otroci in mladostniki (npr. varna hrambe vseh pametnih naprav kot so pametni telefoni, pametne ure, ki jih otroci odložijo pri vstopu v šolo in jih dvignejo po končanju pouka). Podlago za sprejetje ukrepa predstavlja Evropska deklaracija o digitalnih pravicah in načelih za digitalno desetletje, ki vključuje

zaščito in opolnomočenje otrok in mladih v digitalnem okolju. Rezultati raziskave javnega mnenja Eurobarometer 551 »Digital Decade 2024« kažejo, da več kot polovica anketirancev iz Slovenije (62 %) meni, da se v državi digitalne pravice in načela na primeru zagotavljanje varnih digitalnih okolij in vsebin za otroke in mlade ne zagotavljajo preveč dobro. Ukrep se umesti v nacionalni strateški načrt v 4. poglavje: Politike, ukrepi in dejavnosti, ki pripomorejo k splošnim ciljem – Digitalno državljanstvo.

8) Umestitev novega ukrepa v nacionalni strateški načrt, katerega cili bo večja uporaba odprtih formatov in odprto kodnih rešitev v javni in državni upravi. Cilj ukrepa je spodbujati uporabo podatkov v odprtih formatih (osnova za uporabo odprtih podatkov), širiti dostopnost podatkov za strojno nadaljnjo obdelavo, povečevati obseg odprto kodnih rešitev v razvoju digitalnih javnih storitev in uresničevati načelo »javni denar, javna koda«. Odprt format je tisti format, ki je hkrati odprt standard. Gre za format, ki je prost za uporabo in ni vezan na komercialno programsko opremo ali ponudnika. Njegova prednost je ta, da omogoča trajno ohranjanje digitalnih virov. Odprti formati poleg tega izboljšujejo interoperabilnost digitalnih vsebin. Besedilne oz. pisarniške datoteke javne uprave ter podatke, ki so namenjeni in dostopni javnosti, je zato potrebno objavljati tudi v odprtem formatu ODF (Open Document Format). Z uporabo in razvojem odprtokodnih rešitev se znižajo stroški za storitve, saj jih ni potrebno ponovno razvijati. Ob tem se spodbuja sodelovanje med različnimi sektorji, javna sredstva pa se racionalno porabljajo za rešitve, ki so na voljo tudi širši javnosti ter s tem tudi javnemu sektorju. Zvišuje se nivo inovacij, saj ni potrebe po ponovnem iskanju rešitev za rešen problem, in se lažje gradi na že obstoječem. Evropska komisija³ navaja naslednje prednosti uporabe odprtokodnih rešitev pri razvoju digitalnih javnih storitev: a) odprta koda je javna koda, ki omogoča smotrno porabo javnega denarja, omogoča svobodo izbire in se izogiba t.i. »priklenitvi na prodajalca« (ang. vendor lock-in), b) lajša uporabo in ponovno uporabo programskih rešitev pri razvoju čezmejnega storitev, ki so interoperabilne in povečujejo učinkovitost in c) odprtokodnemu programju se na preprost in učinkovit način dodajajo nove funkcije, ki se lahko prosto delijo s komerkoli, za kakršen koli namen. Cilj načela »public money, public code«⁴ pri razvoju vseh novih digitalnih storitev, katerih koda ima javno vrednost, je poraba javnih sredstev za javno (odprto) kodo ter s tem zviševanje kakovosti in dostopnosti programov in storitev za vse. Načelo spodbuja preglednost, sodelovanje in inovacije pri razvoju digitalnih javnih storitev. Hkrati se s tem načelom preprečuje podvajanja dela in nesmotrno porabo javnega denarja v primerih, ko pride do menjave razvijalca / ponudnika digitalne javne storitve (razvoj nove storitve od začetka). Ukrep se umesti v nacionalni strateški načrt v 4. poglavje: Politike, ukrepi in dejavnosti, ki pripomorejo k splošnim ciljem – Podpiranje vodilnega položaja in suverenosti.

9) Umestitev novega ukrepa v nacionalni strateški načrt, ki se nanaša na podporo digitalni preobrazbi nevladnega sektorja. Digitalizacija nevladnega sektorja se v ožjem pomenu nanaša na uporabo digitalnih tehnologij pri delovanju, poslovanju in zagovorništvo nevladnih organizacij. Širši cilj digitalizacije je digitalna preobrazba organizacij, ki poleg tehnoloških prinaša tudi procesne, komunikacijske in kulturne spremembe. Pomemben vidik digitalne preobrazbe NVO sektorja je krepitev njegove digitalne suverenosti v odnosu do poslovnih modelov tehnoloških multinacionalk in podatkovnega kapitalizma ter omogočanje samostojnega in informiranega odločajo o uporabi strojne in programske opreme ter spletnih storitev. Ukrep naslavlja neuravnotežen pristop Države Slovenije pri digitalni preobrazbi različnih sektorjev družbe. Velika večina javnih sredstev za digitalno preobrazbo je bila in je še vedno namenjena gospodarstvu, javni upravi, izobraževalnemu

3 Vir: Evropska komisija. Open source software strategy 2020-2023, https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/digital-services/open-source-software-strategy_en.

4 Vir: <https://publiccode.eu/>.

in raziskovalnemu sektorju. To potrjujejo tako številni ukrepi v osnutku Nacionalnega strateškega časovnega načrta za digitalno desetletje v korist omenjenih sektorjev kot tudi že razvita podporna okolja kot je ekosistem EDIH-ov, ki so izdatno financirana iz naslova javnih sredstev. Okvirna vrednost predvidenih ukrepov za doseganje digitalnih ciljev v povezavi z gospodarstvom znaša 240 milijonov evrov, v povezavi z izobraževalnim in raziskovalnim sektorjem 113 milijonov evrov in javno upravo 110 milijon evrov. Po drugi strani je Ministrstvo za javno upravo objavilo prvi in do sedaj edini javni razpis za digitalno preobrazbo nevladnih organizacij leta 2021 v vrednosti 4,5 milijona evrov. Zakon o nevladnih organizacijah (ZNOrg) nalaga Ministrstvu za digitalno preobrazbo obveznost, da v okviru svojih pristojnosti preko javnih razpisov financira projekte in programe nevladnih organizacij in drugih oseb, namenjenih izvajanju ukrepov za razvoj posameznih področij, ter spodbujanju razvoja nevladnih organizacij in razvoju podpornega okolja za nevladne organizacije. Temu sledi tudi 17. člen Zakona o spodbujanju digitalne vključenosti, po katerem lahko pristojni organ skladu s predpisi o javnih financah in zakonom, ki ureja nevladne organizacije, podeli subvencije za izvedbo projektov vsebinskih mrež nevladnih organizacij za dejavnosti informiranja, svetovanja, izobraževanja, raziskovanja, zagovorništva mreženja, promocije in podpore v korist vseh nevladnih organizacij na področju uporabe in razvoja digitalnih tehnologij in digitalnih kompetenc. Ukrepi se umesti v nacionalni strateški načrt v 4. poglavje: Politike, ukrepi in dejavnosti, ki pripomorejo k splošnim ciljem – Digitalno državljanstvo.

5.4 Sodelovanje na evropski ravni

10) Dopolnitev opisa in časovnice izvajanja ukrepa št. 84 Konzorcij evropske digitalne infrastrukture za skupne dobrine (EDIC Digital commons) (Nacionalni načrt str. 86-87). Opisu ukrepa manjkajo podatki o namenjenih ali predvidenih finančnih sredstvih in drugih viri, vključno s človeškimi viri ter informacije o pričakovanem učinku ukrepa. Dopolnitev se nanaša na priporočilo Evropske komisije Sloveniji, da popravi opis proračunskega dela nacionalnega strateškega načrta in dopolni informacije o pričakovanem učinku strateškega načrta na ravni ukrepov (Poročilo EK, str. 5).

5.5 Ostali predlogi ukrepov

11) Zagotoviti delovanje elektronske osebne izkaznice na računalnikih in pametnih telefonih z nameščenimi odprtokodnimi operacijskimi sistemi. V okviru cilja št. 13 (Digitalna identiteta), po katerem ima 80 % državljanov dostop do elektronske identifikacije (eID) in ukrepa št. 63, ki se nanaša na učinkovite in uporabniško prijazne rešitve za digitalno identiteto, omogočiti delovanje elektronske osebne izkaznice na odprtokodnih operacijskih sistemih. Republika Slovenija je leta 2022 začela izdajati elektronsko osebno izkaznico, ki pa ne deluje na računalnikih z nameščenim operacijskim sistemom Linux. K temu je sicer pristojno Ministrstvo za digitalno preobrazbo obvezalo zunanjega pogodbenega izvajalca in pri tem navedlo, da bo rešitev na voljo v zadnjem kvartalu leta 2023. Kar pa se do danes ni zgodilo. Elektronska osebna izkaznica države Slovenije tako predstavlja primer elektronske javne storitve, ki ne upošteva načel in vrednot tehnološke nevtralnosti, etičnosti digitalnih javnih storitev ter enakosti uporabnikov/c vseh elektronskih naprav in operacijskih sistemov. Podlago za delovanje elektronske osebne izkaznice na odprtokodnih operacijskih sistemih predstavlja tudi Evropska deklaracija o digitalnih pravicah in načelih, ki se nanaša na zagotavljanje takšne zasnove, razvoja, uvajanja in uporabe tehnoloških rešitev, ki

spoštujejo temeljne pravice, omogočajo njihovo uveljavljanje ter spodbujajo solidarnost in vključevanje.